

**Регіональні
аспекти історичної
демографії**

Домогосподарства козаків Лубенського полку другої половини XVIII ст.

У статті на основі статистичних даних сповідних розписів п'ятнадцяти українських сіл Лубенського полку за період з 1758 по 1782 роки аналізується типологія і структура домогосподарств козаків Гетьманщини другої половини XVIII століття.

Ключові слова: козаки, сповідний розпис, домогосподарство, нуклеарне домогосподарство, розширене домогосподарство, мультифокальне домогосподарство, населеність, покоління.

Впродовж останніх років в Україні все більшого поширення набувають дослідження в галузі соціальної історії, історичної демографії, локальної та мікроісторії. Такі тенденції безумовно слід вітати, оскільки зазначені напрями історіописання давно й добре відомі на Заході, натомість на вітчизняних теренах вони лише починають привертати увагу науковців й торують шлях крізь широке захоплення політичною та економічною історіями.

Зазначимо, що основу предмету історико-демографічних досліджень становить вивчення статево-вікового складу населення, міграційних процесів, шлюбного ринку, структури та покоління складу домогосподарств, загальної та середньої населеності. Головна увага нашої розвідки буде приділена аналізу структури козацьких домогосподарств Лубенського полку другої половини XVIII століття, а також їхня типологізація на цій основі.

Джерельну базу дослідження становлять сповідні розписи за різні роки 15 типових українських сіл, що входили до складу п'яти сотень Лубенського полку, а саме: Митченки (1758, 1770, 1782 рр.), Савинці (1758, 1770, 1782), Грабарівка (1758, 1768, 1778) Пирятинської першої сотні; Золотухи (1765, 1775, 1781), Остапівка (1765, 1770, 1777), Карпилівка (1758, 1772, 1778) Яблунівської сотні; Мелехи (1765, 1775, 1782), Поставмуки (1767, 1775, 1781), Крутий Берег (1767, 1775, 1782) Городиської сотні; Луговики (1775, 1777, 1779), Нехристівка (1765, 1772, 1779), Сухоносівка (1766, 1775, 1781) Курінської сотні [1]; Бацмани (1765, 1773, 1778), Сологубівка (1759, 1768, 1777), Ведмеже (1765, 1770, 1772) Роменської сотні [2]. Критеріями для вибору саме цих документів стали: наявність повного, непошкодженого тексту і, як наслідок, можливість отримати всю необхідну для історико-демографічних досліджень інформацію. Вибір сіл та сотень обу-

мовлений географічними ознаками – по три з кожної сотні, що репрезентували всю територію Лубенського полку. Вибір трьох розписів по кожному селу зумовлений, по-перше, необхідністю запобігти отриманню випадкових даних (наприклад, якщо розпис припадав на роки, що йшли одразу після посух, епідемій, тощо), по-друге, він дозволяє прослідкувати досліджувані явища і процеси у динаміці впродовж певного часового проміжку й, відповідно, дає можливість визначити певні тенденції та зробити узагальнення. Детального джерелознавчого аналізу цих документів здійснювати не будемо, лише зауважимо, що їхня репрезентативність, зважаючи на мету й завдання дослідження, нас цілком влаштовує [3].

Необхідно зауважити, що в історичній науці існує усталена точка зору про те, що до кінця XVIII ст. (на думку Б. Миронова, це правило діє стосовно періоду XVII – початку XX ст.) на теренах усієї Європи поняття “сім'я” (“родина”) та “домогосподарство” (“двір”, “домова спільнота”) були тотожними [4]. Тогочасна сім'я або домогосподарство являло собою сукупність людей (близьких родичів й не тільки), що мешкали разом (у одному дворі), вели одне господарство під керівництвом однієї особи – господаря двору, який, водночас, був главою сім'ї. Отже, в основу такої спільноти були покладені як родинні, так і господарські зв'язки (на відміну, скажімо, від сучасної сім'ї) [5]. На нашу думку, останні мали першість над родинними зв'язками, тобто сім'я була скоріше господарсько-економічним осередком. Відповідно, й у нашому дослідженні терміни “сім'я” та “домогосподарство” вживаються синонімічно.

Перш ніж безпосередньо перейти до реалізації поставленої мети та завдань, зазначимо, що в досліджуваній нами сільській місцевості козаки, поряд із селянами (посполитими), становили найчисельнішу соціальну групу. Ще однією повсюдно поширеною соціальною спільнотою було

сільське духовенство, втім чисельно воно суттєво поступалося як козацтву, так і селянству. Згідно з даними перепису 1719 р. козаки поділялися на “конних”, “тяглих” і “піших”. Укладачі перепису 1732 р. виділяли козаків “грунтових”, “малогрунтових”, “убогих” і “весьма убогих”. Козацьку громаду сільського поселення (нас цікавить саме цей рівень) очолював курінний отаман. У структурі місцевого самоврядування саме на нього покладались обов’язки врядування козацьким товариством відповідної базової одиниці [6]. Традиційно за козаками були закріплені певні права та привілеї. Насамперед слід підкреслити, що це були юридично вільні люди, котрі мали закріплене законодавчо право спадкового володіння землею. Вони сплачували податки, проте звільнялися від деяких державних повинностей. Мали право займатися промислами, ремеслами, торгівлею, полюванням, рибальством тощо. Козаки перебували під юрисдикцією військового суду. Згідно царського указу від 24 квітня 1735 р. козацтво поділялося на дві великі групи – “виборні” та “підпо-

мічники” [7]. В основу такого поділу був покладений принцип матеріальної забезпеченості кожного окремого козака. Число виборних козаків у всій Гетьманщині дорівнювало 20 тисячам осіб. Виборні козаки звільнялися старшиною від сплати державних повинностей. Головним їхнім обов’язком була військова служба із власним озброєнням, спорядженням і кіньми. До функцій підпомічників входили: доставка до війська продовольства та фуражу, обробка землі виборних козаків у той час, коли останні перебували у військовому поході [8]. Існував ряд обмежень щодо купівлі-продажу козацьких земель та щодо переходу посполитих до козацької спільноти та навпаки, але в цілому дана соціальна група відрізнялася високою соціальною мобільністю (звісно, зважаючи на реалії традиційного ранньомодерного українського суспільства).

Отже, зазначимо, що загальна кількість домогосподарств козаків у досліджуваних селах Лубенського полку за всі, розглянуті нами, роки дорівнювала 1881 (див. табл. 1).

Таблиця 1

Кількість та частка домогосподарств козаків

Села	Митченки	Савинці	Грабарівка	Золотухи	Остапівка	Карпилівка	Мелехи	Поставмуки	Крутий Берег	Луговики	Нехривівка	Сухоносівка	Ведмеже	Бацмани	Сологубівка	Всього
Кількість	79	132	125	146	74	128	275	52	34	158	34	61	161	242	180	1881
Частка, %	33	64	62	78	80	80	49	21	15	44	26	28	76	72	87	

Бачимо, що найбільше козацьких домових спільнот нараховувалося у Мелехах та Бацманах – 275 та 242, відповідно. Найменше число таких сімей було зафіксовано у Нехривівці та Крутому Березі – по 34. Частка родин козаків від загальної кількості домогосподарств у селі також суттєво різнилася. Так, найбільшою вона була у Сологубівці – 87%, а найменшою – у Крутому Березі – 15%.

Важливим завданням нашої розвідки є визначення загальної та середньої населеності домогосподарств козаків. За результатами підрахунків встановлено, що загальна населеність цих домових спільнот становить 22702 особи (11539 чоловіків та 11163 жінки). Таким чином, показник середньої населеності козацьких сімей по полку загалом складав 12,1 особи.

Більш детальний аналіз засвідчив, що лише у двох випадках (села Мелехи та Крутий Берег Городиської сотні) показники середньої населено-

сті були нижчими за 10 осіб. Тільки в одному випадку вона була порівняно невисокою й складала 6,5 особи (село Крутий Берег). У 12 випадках з 15 середня населеність перевищувала 11 осіб. У двох селах (Сухоносівка Курїнської сотні, Ведмеже Роменської сотні) вона була дуже високою – 16,0 і 17,2 особи відповідно (див. табл. 2).

Серед аналогічних показників по окремих сотнях найменш населеними виявилися села Городиської сотні – 9,5 особи, а найбільшу середню кількість мешканців мали козацькі родини Роменської сотні – 13,5 особи. У жодному з досліджуваних сіл тенденція до поступового постійного зменшення середньої населеності не простежується. У деяких випадках результати останнього зрізу даних, у порівнянні з першим, дійсно вказують на зменшення числа мешканців домогосподарств. Проте, динаміка зміни цього показника, зазвичай, мала подібний вигляд (за прикладом села Карпилівка Яблунівської сотні): 1758 р. –

Таблиця 2

Середня населеність домогосподарств козаків Лубенського полку

Села	Митченки	Савинці	Грабарівка	Золотухи	Остапівка	Карпилівка	Мелехи	Поставмуки	Крутий Берег	Луговики	Нехристівка	Сухоносівка	Ведмеже	Бацмани	Сологубівка
Середня населеність	11,6	12,5	11,6	12,9	11,8	10,7	9,3	12,3	6,5	12,0	11,1	16,0	17,2	12,5	12,9

10,6 особи, 1768 – 12,1, 1778 – 9,6. Вочевидь, така ситуація була пов'язана з епідемією чуми 1770 р. та посухами 1772, 1773 і 1774 рр., що суттєво зменшували врожайність і призводили до голоду [9]. На відміну від зазначеної вище, тенденція до постійного поступового зростання середньої населеності була зафіксована нами у п'яти селах: Ведмеже (Роменська сотня), Нехристівка (Курінська сотня), Мелехи та Поставмуки (Городиська сотня), Савинці (Пирятинська перша сотня).

Граничні межі населеності одного домогосподарства були доволі широкими. Так, домові спільноти Кліма Момотенка (Сухоносівка, 1775 р.) та вдови Олени (Бацмани, 1773 р.) нараховували лише по одній особі [10]. Найбільше число мешканців – 58 осіб, було зафіксовано у родині Миколи Семича (Ведмеже, 1770 р.) [11].

Порівняння отриманих нами даних із аналогічними розрахунками інших дослідників (за виключенням даних Д. Казімірова по козацьких домогосподарствах м. Мени Чернігівського полку, всі інші цифри стосуються всього населення в цілому) дає, на наш погляд, підстави обґрунтовано стверджувати, що населеність домогосподарств козаків Лубенського полку була доволі високою (див. табл. 3) [12]. За цією ознакою досліджуванний регіон, як бачимо, суттєво відрізнявся від Західної Європи XVIII ст., де середня населеність домогосподарств була значно меншою. Таке співвідношення опосередковано підтверджує концепцію Д. Хайнала про розподіл європейського континенту на дві умовні зони – західну та східну, зі своїми моделями шлюбної поведінки та домінуючими типами домогосподарств [13].

Таблиця 3

Середня населеність домогосподарств (порівняльна таблиця)

Регіон	Села Лубенського полку	Села Стародубського полку	м. Мени, Чернігівського полку	Села Житомирського повіту	Села Ярославського повіту, Росія	Прибалтика	Абтенау, Австрія	Корф Кастрл, Англія	Лонгесс, Франція	Колорно, Італія	Аросс ін. Мюль, Швейцарія	Іокуші, Японія	Таегу, Корея
Роки	Друга пол. XVIII ст.	XVIII ст.	1765-69 рр.	1791 р.	XVIII ст.	кінць XVIII ст.	1790 р.	1790 р.	1778 р.	1782 р.	1779 р.	1746 р.	1789 р.
Середня населеність	12,1	8,9	9,3	6,6	5,2	15,4	7,7	4,8	5,1	4,2	5,3	5,5	4,7

Ще однією важливою історико-демографічною характеристикою домогосподарств є їхній поколінний склад. За цим показником джерела фіксують чотири типи сімей: одно-, дво-, три- та чотирипоколінні. За нашими розрахунками найменші частки припадали на долю однопоколінних та чотирипоколінних домових спільнот: перших нараховувалося всього 21 (1,1%), других – лише 3 (0,2%). Відповідно, найбільший відсоток складала дво- та трипоколінні сім'ї із незначною перевагою перших: 940 (50,0%) проти 917 (48,7%) (див. рис. 1). Констатуємо, що у чотирьох селах

Рис. 1. Поколінний склад родин козаків Лубенського полку

з п'ятнадцяти джерел не зафіксували жодної однопіколінної козацької родини. Лише двічі частка таких домових спільнот перевищувала 3% (Сухоносівка – 4,9%, Крутий Берег – 11,7%). В усіх інших випадках цей показник коливався у межах 0,4–2,1%. Частка двопіколінних домогосподарств охоплювала діапазон від 33,3 (Золотухи) до 70,6% (Нехристівка). Але слід зазначити, що у 12 випадках з 15 ця цифра вкладалася в межі 40–60%. Найменша частка трипіколінних родин складала 26,5% (Крутий Берег), найбільша – 66,7% (Золотухи). У 12 випадках з 15 на долю подібних домогосподарств припадало від 39 до 57%.

Перш ніж розпочати аналіз типології та структури козацьких домогосподарств, відмітимо, що ще у XIX ст. історики та етнографи зазвичай описували козацькі родини як великі складні домові спільноти. Так, наприклад, зазначалося, що дорослі сини й навіть одружені тільки в особливих випадках відокремлювалися від батьківської сім'ї й проживали окремо. Переважно ж до смерті батька всі жили разом, працюючи на одне господарство [14]. Втім, жодних підрахунків, які б підтверджували або спростовували зазначене твердження, дослідники не здійснювали. Отже, спробуємо дати відповідь на це питання, здійснивши аналіз структури козацьких домогосподарств обраних сіл Лубенського полку. Також, на нашу думку, буде доцільним назвати основні чинники, котрі мали визначальний вплив на формування структури домогосподарства. Більшість сучасних дослідників у галузі соціальної історії визначають наступні основні структуроутворюючі фактори, притаманні усім соціальним групам тогочасного суспільства в цілому: територіально-географічні, соціально-економічні та ментально-релігійні [15]. Безумовно, всі вони так чи інакше пов'язані між собою й потребують комплексного вивчення. Так, до першої групи слід віднести обширність земельних угідь, що колонізувалися та потребували обробки. Це сприяло регенерації складних форм сімейної організації, гальмувало виокремлення особистості з системи сімейно-родинних зв'язків, а також виокремлення приватної власності з власності сімейної. Якщо в Західній Європі порівняна обмеженість (особливо в деяких регіонах) придатних до ведення господарства земель сприяла формуванню приватної власності та індивідуалістських повсякденних життєвих стратегій, то на наших теренах були наявні протилежні тенденції. Сюди ж можна віднести й по-

вільний (у порівнянні із Західною Європою) процес урбанізації, що сприяв збереженню аграрного суспільства, гальмував модернізаційні процеси й, відповідно, консервував усталені форми сім'ї. До чинників соціально-економічного характеру насамперед віднесемо економічну необхідність. Для заснованого на натуральному господарстві аграрного суспільства, в якому була мало поширена наймана праця, повільно розвивалися товарно-грошові відносини та не існувало ніякої системи соціального забезпечення, економічно доцільними були багатодітні складні сім'ї. Економічна ефективність традиційної родини (домогосподарства) засновувалася на: єдиновладді господаря (принцип патріархальності), жорсткому розподілі соціальних ролей, об'єднанні в “економічному осередкові” великої кількості людей та міцності сім'ї (зокрема, й через обмежені можливості розлучення). Економічну та територіальну обумовленість переважання й збереження складних форм домогосподарства підтримували суспільна свідомість і релігійні цінності ранньомодерного українського соціуму. На думку багатьох дослідників саме релігійні цінності були визначальними для формування менталітету й суспільної свідомості людей тієї епохи. А вони, зокрема, сприяли розвитку колективних форм життя та консервації складної сім'ї. Саме на сім'ю були покладені завдання мінімізувати життєві ризики, гарантувати “прожитковий мінімум”, забезпечити соціальний захист, психологічний комфорт та підтримати соціальний статусу її членів. Це також відрізняло наш регіон від Західної Європи, де соціальними цінностями й нормами здавна були економічний успіх, індивідуалізм та персоналістська трудова етика.

Говорячи про соціальну групу козаків та звертаючи увагу на другий із зазначених чинників – соціально-економічні умови, слід зауважити наступне. Дані ревізій 1743 і 1751 рр. свідчать, що рівень заможності козаків Лубенського полку був, у порівнянні з іншими полками, доволі низьким. Це підтверджує той факт, що, за даними 1743 р., саме цей регіон посідав перше місце за кількістю дворів “мало ґрунтових” та “нищетних” виборних козаків – їх нараховувалося 3376. Аналогічна ситуація була й серед підпомічників. Свідчення 1751 р. підтверджують, що такий стан речей зберігся, а гірша ситуація була лише у Ніжинському полку [16].

Крім того, представники цієї соціальної групи були зацікавлені у великих родинах через мож-

ливість деякого ухилення в такий спосіб від виконання військових повинностей: згідно тогочасного законодавства родичі, що проживали разом у спільному домогосподарстві, самостійно визначали зі свого складу тільки одну особу, яка буде нести військову службу, інші ж дорослі чоловіки (теж козаки) могли уникнути цього обов'язку.

В основу типологічного аналізу козацьких родин нами була покладена найбільш поширена в сучасній історичній демографії класифікація форм сімейної організації (домогосподарств) П. Ласлетта, заснована на так званому “методі діагностичних груп”, розробленому кембриджською групою з історії народонаселення та соціальної структури. Зауважимо, що у разі використання такого підходу особливо важливого значення набуває дотримання однакових методик підрахунку. На жаль, мусимо констатувати, що однією

з перешкод на шляху розвитку та поширення історико-демографічних студій на теренах колишнього СРСР, за нашими міркуваннями, є відсутність єдиних уніфікованих підходів до аналізу сімейної структури – в першу чергу це стосується класифікації домогосподарств.

Отже, згідно класифікації П. Ласлетта всі домогосподарства розподілялися на три основні типи в залежності від структури сім'ї, а саме: прості (нуклеарні), розширені та мультифокальні. Розширені та мультифокальні сім'ї у свою чергу утворюють спільну групу складних домогосподарств. Окрім названих трьох основних типів існують також домогосподарства, які складаються з однієї особи й такі, що не утворюють сімей [17].

Здійснений нами типологічний аналіз домових спільнот козаків засвідчив суттєву перевагу складних сімей (див. табл. 4).

Таблиця 4

Розподіл домогосподарств козаків за типами

Села	Одиначи/ Без структури		Нуклеарні		Розширені		Мультифокальні		Загалом	
	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%	Кількість	%
Митченки			15	19,0	5	6,3	59	74,7	79	100,0
Савинці			21	15,9	8	6,1	103	78,0	132	100,0
Грабарівка			28	22,4	4	3,2	93	74,4	125	100,0
Мелехи			93	33,8	9	3,3	173	63,9	275	100,0
Поставмуки			9	7,3	3	5,8	40	76,9	52	100,0
Крутий Берег			15	44,1	2	5,9	17	50,0	34	100,0
Золотухи			21	14,4	3	2,0	122	83,6	146	100,0
Карпилівка			24	18,7	8	6,2	96	75,1	128	100,0
Остапівка			14	18,9	1	1,3	59	79,7	74	100,0
Луговики			19	12,0	5	3,2	134	84,8	158	100,0
Нехристівка			6	7,6	3	8,8	25	73,6	34	100,0
Сухоносівка	1	1,6	19	31,1	1	1,6	40	65,7	61	100,0
Ведмеже			23	14,2	8	4,9	130	80,9	161	100,0
Сологубівка			48	26,7	10	5,5	122	77,8	180	100,0
Бацмани	1	0,4	43	17,8	11	4,5	187	77,3	242	100,0
Загалом	2	0,1	398	21,2	81	4,3	1400	74,4	1881	100,0

З трьох основних категорій домогосподарств найменше представництво мали сім'ї розширеного типу. В кількісному вимірі їхнє число коливалося в межах від 1 родини (Остапівка, Сухоносівка) до 11 (Бацмани) й, відповідно, у відсотковому – від 1,3 (Остапівка) до 6,8% (Нехристівка).

У загальному типологічному розподілі на долю 81 розширеної родини припадало 4,3%. Отже, визначального впливу на класифікацію даних домових спільнот в цілому сім'ї цього типу не мали.

Друге місце в наших розрахунках зайняли нуклеарні (прості) домогосподарства. Їхня кіль-

кість у різних селах також суттєво різнилася: від 6 родин (Нехристівка) до 93 (Мелехи). Найменша частка домових спільнот даного типу була зафіксована нами у Луговиках – 12,0%. Найбільша – у Крутому Березі – 44,1%. Загалом, на долю 398 нуклеарних домогосподарств припало 21,2% від загальної кількості родин козаків.

Переважає більшість домових спільнот була віднесена нами до мультифокального типу – 1400. Найменше таких родин у кількісному та відсотковому вимірах проживало у Крутому Березі – 34 (50,0%). Найбільше: кількісно – у Бацманах – 187, відсотково – у Луговиках – 84,8%. В загальному розподілі частка мультифокальних домових спільнот становила 74,4%.

Сума розширених і мультифокальних домогосподарств становить загальну групу складних сімей, частка яких у середовищі козаків складала 78,7%, тобто переважну більшість (див. рис. 2).

Рис. 2. Співвідношення сімей козаків Лубенського полку за типами

Також, аналіз продемонстрував, що домогосподарства одинаків у досліджуваних нами селах були майже відсутні. Зокрема, серед дворів козаків таких було лише два, а їхня частка, відповідно, дорівнювала 0,1%.

Таким чином, здійснений типологічний аналіз родин козаків Лубенського полку засвідчив, що в їхньому середовищі в другій половині XVIII ст. переважали складні форми сімейної організації.

Джерела та література

1. Державний архів Полтавської області (далі – ДАПО), ф. 801, оп. 1, спр. 7, арк. 1–14; спр. 10, арк. 1-10; спр. 15, арк. 1-17; спр. 20, арк. 21-29; спр. 59, арк. 1-14; спр. 67, арк. 1-18; спр. 69, арк. 1-12; спр. 70, арк. 1-10; спр. 74, арк. 1-7; спр. 106, арк. 1-12; спр. 150, арк. 1-11; спр. 155, арк. 1-19; спр. 158, арк. 1-16; спр. 202, арк. 1-16; спр. 210, арк. 1-12; спр. 254, арк. 1-12; спр. 255, арк. 1-13, 34-41; спр. 256, арк. 26-41; спр. 259, арк. 66-77; спр. 307, арк. 1-12; спр. 309, арк. 13-20; спр. 411, арк. 1-11; спр. 417, арк. 1-13; спр. 426, арк. 1-14; спр. 428, арк. 1-23; спр. 433, арк. 1-17; спр. 543, арк. 65-78; спр. 544, арк. 49-56; спр. 575, арк. 1-14; спр. 576, арк. 1-12; спр. 632, арк. 19-30; спр. 634, арк. 1-14; спр. 635, арк. 14-21; спр. 706, арк. 44-57; спр. 711, арк. 16-31; спр. 713, арк. 35-46; спр. 738, арк. 13-23; спр. 740, арк. 1-24, 43-56; спр. 742, арк. 33-48.

2. Державний архів Сумської області (далі – ДАСО), ф. 960, оп. 3, спр. 21, арк. 27-39, 210-234, 325-338; спр. 184, арк. 157-169, 232-244зв., 269-287зв.; спр. 276, арк. 1-15, 80-89, 143-151зв.

3. Див. докладніше: Гісцова Л. З. Сповідна книга Старокодацької запорозької хрестової наміснії 1766 року як джерело до вивчення історії поселень вольностей військових [Електронний ресурс] / Любов Захарівна Гісцова. – Режим доступу: http://www.ukr-terra.com.ua/researches/23/giscova_sprovidna.htm.; Романова О. Сповідальні книги Київської метрополії XVIII ст. як спосіб церковного контролю за мораллю парафіян / Оксана Романова // Український історичний журнал. – 2008. – №4. – С. 122–148; Сакало О. Джерела історичної демографії: сповідний розпис / Олександр Сакало // Наукові записки: Зб. праць молодих вчених та аспірантів / Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Гру-

шевського НАН України. Т. 19 (у 2-х кн.). Тематичний випуск: “Джерела локальної історії: методи дослідження, проблеми інтерпретації, популяризації”. Книга 1. – К., 2009. – С. 379–386.

4. Волошин Ю. Населення домогосподарств “государевых малороссийских описных раскольничьих слобод” (за матеріалами “Генерального опису Лівобережної України 1767-1769рр.”) / Юрій Волошин // Соціум. Альманах соціальної історії. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2003. – Вип.2. – С. 118.

5. Миттерауер М. Структура семьи в России и Центральной Европе: сравнительный анализ / Михаэль Миттерауер, Александр Каган // Семья, дом и узлы родства в истории [под общ. ред. Т. Зоколла, О. Кошелевой, Ю. Шлюмбама; Отв. ред. О.Е. Кошелева; пер. с англ. и нем. К.А. Левинсона, пер. с франц. Л.А. Пименовой]. – Спб.: Евр. ун-т; Алетея, 2004. – С.44-45.

6. Горобець В. Влада та соціум Гетьманату. Дослідження з політичної і соціальної історії ранньомодерної України / Віктор Горобець. – К.: Інститут історії України НАН України, 2009. – С. 132.

7. Василенко Н. П. Экстракт из указов, инструкций и учреждений с разделением по материям на 19 частей. Собрано в правительствующем сенате по малороссийской экспедиции 1786 года / Николай Петрович Василенко. – Чн.: 1902. – 10, С. 240. – Материалы для истории экономического, общественного и юридического быта старой Малороссии, издаваемые Н.П.Василенко, т. 2.

8. Гуржій О. Податне населення України XVII–XVIII ст. Нариси з історії та статистики / Олександр Гуржій. – Черкаси: Вид. Чабаненко Ю. – 2009. – С. 91.

9. Острась Е.С. Врожайність зернових культур, хлібні ціни та забезпеченість населення хлібом в Лівобережній Україні в другій половині XVIII ст. / Едуард Сергійович Острась. – Донецьк: Вид-во Донецьк. нац. ун-ту, 2003. – С. 11.

10. ДАСО, ф. 960, оп. 3, спр. 21, арк. 210.

11. Там само, спр. 184, арк. 244.

12. Для порівняння використані дані з наступних джерел: Волошин Ю. Розкольніцькі слободи на території Північної Гетьманщини у XVIII ст. (історико-демографічний аспект) / Юрій Волошин. – Полтава: АСМІ, 2005. – С. 220; Казіміров Д. Козацькі родини м. Мени за Генеральним описом Лівобережної України 1765–1769 рр. / Дмитро Казіміров // Краєзнавство. – К., 2011. – №4. – С. 218. Крикун М. Населення домогосподарств у Житомирському повіті Київського воеводства 1791 р. / Микола Крикун // Україна модерна. – Львів, 2001. – № 6. – С. 27; Ласлетт П. Семья и домохозяйство: исторический подход / Питер Ласлетт // Брачность, рождаемость, семья за три века: [сб. статей / под. ред. Вишневого А. Г., Кона И. С.]. – М.: Статистика, 1979. – С. 152–156; Миттерауер М. Структура семьи в России и Центральной Европе: сравнительный анализ / Михаэль Миттерауер, Александр Каган // Семья, дом и узы родства в истории [под общ. ред. Т. Зоколлы, О. Кошелевой, Ю. Шлюмбама; Отв. ред. О.Е. Кошелева; пер. с англ. и нем. К.А. Левинсона, пер. с франц. Л.А. Пименовой]. – СПб.: Евр. ун-т; Алетея, 2004. – С. 46–47; Kuen-tae Kim, Different patterns of marriage between a city and villages in 18th century Korea: The cause of Taegu Area / Kuen-tae Kim // History of the Family, 14 (2009). – P. 74.

13. Див. докладніше: Хаджнал Дж. Европейский тип брачности в ретроспективе / Джон Хаджнал // Брачность, рождаемость, семья за три века: [Сборник статей под ред. Вишневого А. Г., Кона И. С.]. – М.: Статистика, 1979, – С. 14–70; Шолтычек М.

Семья и домохозяйство в Центральной Европе / Миколай Шолтычек // Историческая демография. Сборник статей / Под ред. Денисенко М.Б., Троицкой И.А. – М.: МАКС Пресс, 2008. – (“Демографические исследования”, выпуск 14). – С. 240–276; Носевич В. Ещё раз о Востоке и Западе: Структуры семьи и домохозяйства в истории Европы. [Электронный ресурс] / Вячеслав Носевич. – Режим доступа: <http://www.vln.by/node/116>; Hajnal J. Two kinds of pre-industrial household formation system / John Hajnal // In: R. Wall (ed.), in collaboration with J. Robin and P. Laslett. Family Forms in Historic Europe. – Cambridge, 1983. P. 65–104.

14. Лазаревский А. М. Исторические очерки Полтавской Лубенщины XVII–XVIII вв. / Александр Матвеевич Лазаревский // Чтения в Историческом Обществе Нестора-летописца. – Т.11, отд.2. – К., 1896. – С. 45.

15. Носкова А. В. О влиянии различных факторов на сохранение до XX в. расширенной структуры семьи в России / Антонина Вячеслововна Носкова // Вестник Моск. ун-та. – Сер. 18. Социология и политология. – 2005. – №4. – С. 157.

16. Гуржій О. Вказ. праця. – С. 92–93.

17. Про класифікацію домогосподарств П. Ласлетта див. докладніше: Ласлетт П. Семья и домохозяйство: исторический подход / Питер Ласлетт // Брачность, рождаемость, семья за три века: [сб. статей / под. ред. Вишневого А. Г., Кона И. С.]. – М.: Статистика, 1979. – С.136–138; О классификации домовых сообществ (Разъяснения редакции к типологии домохозяйств Питера Ласлетта) // Семья, дом и узы родства в истории [под общ. ред. Т. Зоколлы, О. Кошелевой, Ю. Шлюмбама; отв. ред. О.Е. Кошелева; пер. с англ. и нем. К.А. Левинсона, пер. с франц. Л.А. Пименовой]. – СПб.: Евр. ун-т; Алетея, 2004. – С.270–271.

Александр Сакало

Домохозяйства козаків Лубенського полка другої половини XVIII століття

В статті на основі статистических даних ісповедних ведомостей п'ятнадцяти українських сіл Лубенського полка за період з 1758 по 1782 року аналізується типологія і структура домогосподарств козаків Гетьманщини другої половини XVIII століття.

Ключевые слова: казаки, ісповедная ведомость, домогосподарство, нуклеарное домогосподарство, расширенное домогосподарство, мультифокальное домогосподарство, населённость, поколеніе.

Olexandr Sakalo

Cossack's households of the Lubens'kyi regiment of the second half of 18th century

In the article on the basis of statistical data of fifteen Ukrainian village's of the Lubens'kyi regiment confession registers from 1758 to 1782 years the typology and structure of Hetmaschyna of cossack's households of the second half of 18th century is analyzed.

Key words: cossacks, confession register, household, nuclear household, extended household, multiple household, density of population, generation.